

Twee loden plaquettes uit het bezit van koning Karel I

In het jaar 1879 kocht het toenmalige Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst te 's-Gravenhage, welke verzameling in 1883 werd overgebracht naar het Rijksmuseum te Amsterdam, van W. P. Wolters te Leiden een veertiental loden plaquettes. Twee ervan dragen aan de achterzijde een ingekrast monogram MK. Het ene stuk (afb. 1) is duidelijk verminkt; op de voorzijde van het onregelmatige fragment is een deel van de optocht naar de Arke Noachs te zien. Dr. A. Pit noemde in zijn zilvercatalogus van 1902 n.a.v. een hem bekend geworden schaal uit 1612 in het Victoria en Albert Museum te Londen, Adam van Vianen als de maker. In de nieuwe uitgave van 1952 handhaafde ik deze toeschrijving. Mr. J. W. Frederiks nam het stuk, waarvan inmiddels complete voorbeelden bekend geworden waren, niet op in zijn *Dutch Silver*.¹ Hij gaf daarmee te kennen niet van de Hollandse herkomst overtuigd te zijn. Enige jaren geleden schonk mevrouw Morpurgo-Natkiel ons een bijzonder fraai en gaaf loden exemplaar (afb. 2). Het andere met MK gemerkte stuk stelt de kroning van Maria voor (afb. 3). Zij ligt geknield tussen God de Vader en Christus, terwijl de duif van de Heilige Geest boven haar zweeft. Op een overeenkomstig stuk, waarvan een galvano in

onze verzameling aanwezig is, verzinnebeelden vier Cherubkopjes in de hoeken de vier windstreken. Bij ons loden stuk gingen deze verloren als gevolg van een versnijding ten behoeve van een ovale vorm. In de catalogi van 1902 en 1952 werden ze geen van beiden opgenomen.

Bij het doorlezen van de recente bewerking van Van der Doorts inventaris der kunstwerken uit het bezit van Karel I van Engeland² vielen mij in dit verband op blz. 102 twee beschrijvingen van plaquettes op. De stukken behoorden tot een groep van '36 brazen peeces in Bassareleeve' - plaquettes dus - door Lord Cottington aan Zijne Majesteit geschonken en alle geplaatst in diens 'Cabbinett Roome' van het kasteel te Windsor. Van der Doort vermeldt er bij, dat de meeste in rijen onder elkander hingen en in ebbehouten lijsten gevat waren. De eerste hier bedoelde beschrijving luidt: 'Item more one brazen peece being Bassareleeve in some odd shape somewhat after the manner of a half Moone, beeing part or a peece of Noahs flood wch was

¹ J. W. Frederiks, *Dutch Silver, 's-Gravenhage, 1952, Dl. I.*

² *Abraham van der Doort's Catalogue of the Collections of Charles I. Edited with an introduction by Oliver Millar. Walpole Society, 37 Glasgow. (1958-'60), blz. 102.*

Afb. 1. Loden plaquette. Het betrekken van de Ark, door Hans Jacob Bair. Fragment, Rijksmuseum.

Chasted by Hance Jacob Beyer upon a bason wch was don after Rotton Hammers drawing and invention'. De tastende vormbeschrijving en het onderwerp leidden de gedachten onweerstaanbaar naar ons fragment. Enkele nummers verder worden twee Madonna's vermeld, de laatste aldus: 'Item more one peece of our Lady kneeling lookeing downwards and houolding her hands foulded upwards being cut out'. Al is de beschrijving summier, het 'cut out' dwingt ons hierin de tot een ovaal versneden kroning van Maria te herkennen. Bovendien duidt het mysterieuze, vooraansnog niet verklaarde monogram, voorkomende op de keerzijde van allebei de stukken, op een of andere onderlinge samenhang.

Mogelijk is het een bezittersmerk of een aanduiding van plaatsing in een met deze letters aangeduid vertrek (Medal-Kabinet?). De overeenkomst van de onderwerpen, de verminkingen en het monogram zijn zo treffend, dat zij als een bewijs mogen gelden voor de herkomst van onze beide plaquettes uit het voormalige vorstelijke en na Karels onthoofding naar alle streken verspreide bezit. Daarbij dient dan te worden opgemerkt dat de omschrijving 'brazen peeces' blijkbaar gebruikt wordt voor brons en voor lood.

Dit is niet het enige gegeven dat Van der Doort ons met zijn catalogus in handen speelt. Hij noemt namen en verklaart dat de Noach-plaquette werd afgegoten van een schaalbodem, die gedreven werd door Hance Jacob Beyer. M. Rosenberg¹ vermeldt een Hans Jacob Bair (Ros¹ 464), diens geboorte in 1574, zijn intrede in het gilde te Augsburg in 1604 en zijn dood aldaar in 1628. Hij vervaardigde de zilveren beelden van St. Pelagius en St. Konrad voor de munsterkerk te Konstanz en een (verloren gegane) monstrans voor de kerk te Eichstadt, waar de originele tekening van het ontwerp nog wordt bewaard. Genoemde stukken leveren geen vergelijkingsmateriaal op voor de plaquette, maar de vermelde levensdata zijn volkomen in overeenstemming met de tijd van haar ontstaan. De tweede naam die de inventaris ons oplevert is van Hans Rottenhammer. Het is nuttig zich te realiseren dat hij voor zilver heeft gewerkt. Ongetwijfeld heeft hij daardoor ook invloed op de zilversmeden gehad. In de Staatliche Kunstakademie te Düsseldorf bevindt zich een gewassen pentekening van zijn hand. In een heftig bewogen figurale randversiering om een allegorisch medaillon is de overwinning van Venetië over de Turken voorgesteld. Het prentenkabinet van het Louvre bewaart een eveneens voor zilver bestemde, in het rond geschikte woelige godenbijeekoms (Pelzer 67², cat. Louvre 666) in dezelfde techniek. De catalogus

¹ Marc Rosenberg. *Der Goldschmiede Merkzeichen* (Ros³) nr. 464.

² R. A. Pelzer. *Hans Rottenhammer. In het Jahrbuch der Kunsthist. Slg. des allerhöchsten Kaiserhauses*, XXX (1916), blz. 393, cat. tekeningen nr. 67.

Afb. 2. Loden plaquette. Het betrekken van de Ark, door Hans Jacob Bair, Rijksmuseum.

Afb. 3. Loden plaquette. De Kroning van Maria, door een onbekende meester, Rijksmuseum.

Afb. 4. Het betrekken van de Ark, door Hans Rottenhammer. Pentekening, Kupferstichkabinet, Berlijn.

noemt onder nr. 804 'Neuf desseins, très terminés, dont un qui représente le Déluge, à été fait pour être exécuté dans le fond d'un bassin d'orfèvrerie'. Zou met dit laatste stuk, dat zich misschien nog ergens schuil houdt, het ontwerp voor onze plaquette bedoeld zijn? Hoewel onder 'le Déluge' eigenlijk de Zondvloed zelf verstaan dient te worden is het niet uitgesloten dat met de algemene benaming voor het verhaal ook het betrekken van de ark door Noach met zijn familie en de vele dieren bedoeld kan zijn.

Pelzer¹ geeft onder de opgesomde tekeningen een voorstelling van het betrekken van de Arke Noach's, bewaard in het Kupferstich Kabinet te Berlijn (afb. 4). De mij toegezonden fotografie toonde overeenkomst met de plaquette, maar ook aanzienlijke verschillen. De tekening is zeer schetsmatig en veel is er blijkbaar veranderd om de voorstelling aan te passen aan de ronde vorm. Het gelid van telkens twee figuren werd sterk gedrongen, hun onderlinge verhouding en groepering is gewijzigd. De achtergrond met de dierenstoet is op de plaquette pas tot in onderdelen zorgvuldig uitgewerkt. Mocht er een ander, completer voorbeeld van Rottenhammer bestaan hebben – mogelijk de tekening in de collectie Crozat, die in 1741 te Parijs geveild werd, – dan

is toch de samenhang van de Berlijnse schets met de plaquette duidelijk genoeg om de waarheid van Van der Doorts' mededeling aangaande het auteurschap van Rottenhammer te kunnen toetsen. Is de Berlijnse tekening wél een directe bron van inspiratie voor de zilversmid geweest, dan moet men niet alleen diens vaardigheid in de schikking bewonderen, maar ook de meesterhand van de beeldhouwer, die dan een geheel eigen karakter gegeven moet hebben aan de edele gestalten, rijzig en veerkrachtig voortschrijdend met het oude paar als centrale middengroep. Prachtig is het probleem van de nauwere pakking, die de ronde vorm vereiste, opgelost door de beide flanken perspectivisch te verkleinen en de naar de Ark optrekkende stoet te veranderen in een slingerang. Indien dit alles dus het eigen werk van Bair zelf mocht zijn en hij over geen ander, rechtstreeks voorbeeld van Rottenhammer beschikte, dan heeft de zilversmid hiermee bewezen te behoren tot de groep van vertegenwoordigers van het late, internationale maniërisme, zoals dat onder het maecenaat van de Wittelsbachse hertogen en van de grote handelshuizen in Zuid-Duitsland bloeide op de overgang van de 16de naar de 17de eeuw.

² *Ibid.* nr. 5.